

АНА ТІЛІ

1990 жылғы
наурыздың 22-сінен
бастап шығады

Ұлт Тағзымы

Сөзі жоғалған
жұрттың
өзі де жоғалады

Арлан мен Тарлан айқасы (дастаннан үзінді)

Серік Тұрғынбекұлы

Қазақтың тарлан ғарышкері Тоқтар Әубәкіров пен арлан ақыны (Ә.Кекілбаев) Серік Тұрғынбекұлы түйдей құрдас. Екеуі де соғыстан кейінгі ұрпақ өкілдері. 1946 жылдың түлектері. Содан да болар, ақын Серік Тұрғынбекұлы өзінің төл құрдасы, қазақтың тұңғыш ғарышкері, Халық қаһарманы Тоқтар Әубәкіров туралы «Ғарыш – қазақ» деген дастан жазып, оны Астанадағы «Фолиант» баспасынан шығарған болатын. Алайда ақын бұл дастанды уақыт үрдісіне орай әлі де толықтырып жазу үстінде. Көп ұзамай дастанның толық нұсқасы оқырман қауымның қолына тиіп қалуы да мүмкін. Біз батыр – ғарышкердің 70 жылдық мерейлі мерекесіне орай, осы дастанның жаңа тарауынан «Арлан мен Тарланның айқасы» деген үзіндісін жариялап отырмыз.

1

Сөзімді дей алмаймын жаңсақ еді,
Бұл Тоқтар бала жастан аңсақ еді.
Ержетіп,
Аттың жалын тартып мінсе,
Арланмен айқасуды аңсап еді.

Ержетіп,
Енді өзі де –

Тарлан болған.
Танбайды –
Өзі таңдап алған жолдан.
Жекпе-жек айкасуға
Батырлардай,
Арманы жатса-тұрса
Арлан болған.

Сенеді ақылына,
Ісіне де,
Сыймай тұр бойындағы күші неге?!
Ойынан әсте шығып кетер емес,
Кіреді түнде тіпті – түсіне де.

Белгісіз болса-дағы қылығы әлі,
Жүрекке сіңбесе де сыры-мәні.
Күндіз-түн құлағынан кетпей қойды,
Бөрінің күндіз-түні ұлығаны.

Көп ісі келмесе де нояға әлі,
Түрі жоқ бұл тірлігін қояр әлі.
Қасқырдың
Қаншығының
Қыңсылаған
Үнінен –
Түн ішінде оянады.

Сонан соң,
Көпке дейін ұйқы келмей,
Аншының болғаны ма, сыйқы мендей,
Дегендей,
Өз-өзінен намыстанып,
Қиналды –
Көңілінің күйті келмей.

Үйіне бір кіреді, бір шығады,
Дегендей,
Неге бүйтіп жүрсің әлі?!
Байлаулы үйшіктегі иттің өзі,
Мазасыз күй кешкендей қыңсылады.

Батырда
Бұдан әрі тұрыс барма,
Шарқ ұрып,
Шама қалмай тыныстарға.
Бекініп,

Білек түріп шыға келді,
Қатайып тұла бойы құрыштан да.

Сонан соң,
Дегбір таппай, сәл асыға,
Ұқсап бір,
Мәрт қазақтың баласына.
Қырандай
Кең даланы
Кезіп кетті,
Зымыран –
Мініп алып шанасына.

II

Туғандай
Аңшылықтың дәуірі енді,
Тұрғандай
Теріскейдің дауылы енді.
Жүретін қолға түспей,
Қысы — жазы –
Бір Көкжал
Дүрліктіріп ауыл-елді.

Бір Көкжал
Бүкіл елді шошындырды,
Соңынан бөрі біткен жосып жүрді...
Зар болды –
Мал тұяғы тимей тіпті,
Талай жыл тусыраған
Тосын құмы.

Бір дертке ауыл түгел шалдықты енді,
Осылай, бір пәлеге қалдық! – деді.
Қойы ма,
Сиыры ма,
Жылқысы ма,
Қоймады,
Қырып-жойып, мал біткенді.

Қасқырдың
Жаудай шауып тобы мына,
Айналды оқ тиместің шоғырына.
Жал-жая,
Қазы-қарта кертіп жейтін,
Талайлар зар боп қалды «соғымына».

Соны ойлап
Кең далаға тартты Тарлан,
Болса да алай-түлей,
Боран бар маң.
Діттеген жеңісіне
Жетер болса,
Шіркін-ай, болар ма екен жігітте арман.

Бойында
Бес қаруы
Бүтін әрі,
Бұл жолда аңшы қалай ұтылады?!
Боранда
Бала менен ит секілді,
Қар шашып,
Қасқырлар да құтырады.

Арландар
Жеке-дара жорта бермес,
Мергенге ілігеді болса дербес.
Шын аңшы
Арландарын таңдап алар,
Шетінен
Шытырлатып ата бермес.

Үнемі
Майлы жілік-сүйекпенен,
Қасқырлар тегінде осал күнелтпеген.
Арланның ізі мынау
Алдан шыққан
Жөні бар –
Құм Тосынды жиектеген.

Сол ізге түсті Тарлан шанасымен,
Көрсеткен жігіттердің шамасымен.
Қалыңға кіріп кетсе
Табу қиын,
Қашаннан –
Құм Тосынның панасы кең.

Үзуге шақ қалғанда күдерді енді,
Зымыран шана оған жібермеді.
Әп-сәтте зуылдатып жетіп келіп,
Көп қасқыр екендігін түгел көрді.

Көкжалды
Көрді бірден ішіндегі,
Тарлан да ыза бұған пішінде еді.
Арланды арасынан жеке қуды,
Қолына оңашалап түсіргелі.

Біледі қасқырдың да «саясатын»,
Басына шығып кетер аяса тым.
Мылтықтан ғана олар қаймығады,
Қаруын қолына ұстап таяса кім.

Құм Тосын жиегінде – өткелекте,
Аңырып
Арлан тұрды шеткеректе.
Қарусыз осы сәтте
Тарлан шықты,
Арланмен айқасуға жекпе-жекке.

Сонда да
Қоймай Көкжал ойқастауын,
Жиектің паналады қойтастарын.
Оқушым, өзі оқып,
Көзі көрсін,
Арлан менен Тарланның шайқасқанын.

III

Оқушым,
Сен де байқашы,
Тарлан мен Арлан айқасы,
Жарқұл да жұркыл,
Сеңгірден –
Секілді түскен жай тасы.

Тұрарсың қалай
Күш артпай,
Батырға тегі ұқсатпай.
Тарланның қолы – тоқпақтай,
Арланның тісі – пышақтай.

Арланым аузын ашады,
Тарланым мысын басады.
Бірімен-бірі тақасып,
Бірінен-бірі қашады.
Қарайып қаны –
Һәм дұшпан,

Қаһарлы аяз –
Зәр қысқан.
Бірімен бірі арбасып,
Бірімен бірі аңдысқан.

Бір кезде
Арлан атылды,
Тарлан да жынын шақырды.
Желкеден басып,
Саусағын
Тамаққа қарай батырды.

Жатқанмен қанша бұлқынып,
Кете алмай қолдан бір шығып.
Айқасып жатыр ақ-қара,
Шайқасып жатыр тіршілік.

Тарланның қолы темірдей,
Тұра ма сірә, жемірмей.
Былқ етер тіпті түрі жоқ,
Қайтеді арлан жеңілмей.

Көрініп ерлік ісінен,
Қаймықпай қасқыр тісінен.
Құлатты
Тарлан
Арланды –
Бұлтартпай
Білек күшімен.

Ұстады қолмен мығымдап,
Құлағын қолмен тығындап...
Құлатты
Тарлан
Арланды –
Жатпай-ақ бір оқ шығындап.

Шын ерлік болды бұл тіптен,
Мұндайды ғажап кім күткен?!
Екінің бірі
Қасқырды,
Атып алмай ма –
Мылтықпен.

Ал, біздің Тарлан
Қасқырды,

Желкеден басып,
Басқа ұрды.
Қолында бірақ
Оқ емес,
Оқтан да бетер тас тұрды.

Шалт қимыл жасап,
Асыға,
Қырандай қонып басына.
...Көмекке келер
Қысылсаң,
Туған бір жердің тасы да!

Еңсесі
Ердің
Ең биік.
Кеудеде намыс –
Шер – күйік.
Тай жеген
Арлан,
Тарланның
Алдында жатты теңкиіп!